

מקרא אני דורש

ברכת יעקב ב"ברכת אברהם" דוקא

ביאור מה שברך יצחק את יעקב בצאתו לחרון ב"ברכת אברהם" דוקא, הגם שאף הוא עצמו נתברך בברכה זו, על יסוד דברי רש"י בזה

א. בסוף פרשתנו (כח, א ואילך) מסופר ע"ד מה ששלח יצחק את בנו יעקב לקחת אשה מבנות לבן: "ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אותו, ויצוהו ויאמר לו לא תקח אשה מבנות כנען. קום לך פדנה ארם, ביתה בתואל אבי אמך, וקח לך משם אשה, מבנות לבן אחי אמך".

וממשיך יצחק: "ואל שדי יברך אותך, ויפרך וירבך, והיית לקהל עמים. ויתן לך את ברכת אברהם, לך ולזרעך אתך, לרשתך את ארץ מגוריך אשר נתן אלקים לאברהם".

ומפרש רש"י את ענינה של "ברכת אברהם" – "ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך אתך" – וז"ל: "את ברכת אברהם – שאמר לו: 'ואעשך לגוי גדול' (לך יב, ב); 'והתברכו בזרעך' (וירא כב, יח). יהיו אותן ברכות האמורות בשבילך, ממך יצא אותו הגוי ואותו הזרע המבורך".

וכבר הקשו במפרשי רש"י:

הרי הפסוק עצמו ממשיך ומפרש שברכת אברהם היא בנוגע לירושת הארץ – "לרשתך את ארץ מגוריך"; ואם כן, מדוע לומד רש"י שהכוונה היא לברכות אחרות, ולא לברכה המפורשת בפסוק גופא ?!

ובאמת, פירוש רש"י (שהכוונה ב"ברכת אברהם" היא לברכות של "ואעשך לגוי גדול

– והתברכו בזרעך” מוקשה לא רק מצד המשך הפסוק – אלא גם מצד הסברא :

אם כוונת יצחק היא לברכות של “ואעשך לגוי גדול”, “והתברכו בזרעך” – הוא לא הי' צריך להביא את “ברכת אברהם” לשם כך, שהרי יצחק עצמו נתברך בזה, וכמסופר לעיל בפרשתנו (כו, ד): “והרביתי את זרעך ככוכבי השמים . . והתברכו בזרעך כל גויי הארץ” ;

ואם כן, למה הי' צריך יצחק לברך את יעקב בברכת אברהם, והרי מתאים יותר אם הי' נותן ליעקב את הברכות שהוא עצמו התברך בהן !

ב. והביאור בזה [בכל הכא לקמן – להעיר מדברי האלשיך כאן] :

הפסוק כפשוטו – שיצחק בא לברך את יעקב בירושת הארץ – אינו מחוור: הרי עכשיו בא יצחק ושולח אותו לחו"ל, כדי לקחת אשה, ומה שייכת כאן הברכה על ירושת הארץ? מה שייכות הענינים זל"ז?

ביחס לברכה שבפסוק הקודם – “ואל שדי יברך אותך ויפרך וירבך והיית לקהל עמים” – מובן שהיא ברכה ששייכת לענין הנישואין, שעל ידם יפרה יעקב ויתרבה; אולם איך נכנסת לכאן הברכה על ירושת הארץ?

לכן מפרש רש"י ש"ברכת אברהם" היא ברכה ששייכות לשידוך, כי הכוונה היא לברכות של “ואעשך לגוי גדול” “והתברכו בזרעך” – שהם ברכות כאלה ששייכות לנישואין, פרי' ורבי': שיוולדו ליעקב ילדים רבים, והם יהיו ילדים מבורכים בכל.

אמנם, אף שיצחק עצמו גם נתברך בברכות אלו, בכל זאת דייק לברך את יעקב דוקא ב"ברכת אברהם" – כי יעקב נזקק באותה שעה לאותה ברכה שהיתה חשובה לאברהם באופן מיוחד: יעקב הרי עמד לצאת לדרך, שבאופן טבעי היא “ממעטת פרי' ורבי' וממעטת את השם” (פרש"י לך יב, א). לכן בירכו יצחק באותה ברכה שניתנה לאברהם כשעמד לפני הליכה בדרך (“לך מארצך”) – “ואעשך לגוי גדול”, שההליכה בדרך לא תמעט את הזרע. והוא הדין לברכת “והתברכו בזרעך”: הכוונה בזה היתה שההליכה בדרך לא תגרום למיעוט שמם של בני יעקב.

ג. ויש להוסיף בזה, ובהקדים שאלה כללית בענין: מדוע שלח יצחק את יעקב בעצמו שילך “פדנה ארם” ויקח משם אשה – ולא נהג כמו אביו אברהם, שלא נתן ליצחק בנו ללכת לחו"ל, אלא שלח שליח שהוא יביא את האשה?

[כי, זה שיצחק שלח את יעקב הי' רק למטרת לקיחת אשה – ולא בכדי לברוח מעשו, שהרי בפשוטו של מקרא משמע שרבקה לא גילתה ליצחק על כוונתו הרעה של עשו, והיא דיברה עמו רק על זה שיעקב צריך לקחת אשה שלא תהי' מבנות כנען (וכ"כ המפרשים – אור החיים כאן, ועוד)].

לקראת שבת

ז

ואדרבה: בנידון דידן הי' קל יותר לשלוח שליח, שהרי יצחק כבר בידר בדיוק מי תהי' האשה: "וקח לך משם אשה מבנות לבן אבי אמך" [שלא כמו באברהם, שאמר לאליעזר "כי אם אל ארצי ואל מולדתי תלך" בכלל, ולא פירט לו בדיוק ובבירור] – ואם כן, אפשר בנקל לשלוח שליח להביא לארץ ישראל מבנות לבן!

אלא, שהברכה לאברהם בדבר "ואעשך לגוי גדול" באה בזכות ההליכה בדרך, בזכות שקיים את הציווי "לך לך" – ואף כאן, שלח יצחק את יעקב שיקיים את מצותו: "קום לך פדנה ארם", שהזכות של ההליכה בדרך היא תעמוד לו להתברך ב"ברכת אברהם".

[כלומר: לא זו בלבד שיצחק בירך את יעקב שההליכה בדרך לא תפגע בו ותמעט את זרעו וכו', אלא אדרבה – יצחק ראה בהליכה בדרך ענין של 'כלי' שבזכותו יקבל יעקב את "ברכת אברהם", על ידי שילך בדרך – כמו אברהם].

ד. לפי זה יש לפרש גם את המשך הכתוב – "לרשתך את ארץ מגוריך אשר נתן אלקים לאברהם":

כיון שיעקב עומד לעזוב את ארץ ישראל ולבנות את ביתו בחוץ לארץ – ודוקא בזכות הליכתו זו הוא יקבל את "ברכת אברהם" – בעוד עשו נשאר בארץ ישראל, ניתן הי' לחשוב שמעשה עשו הוא המוחזק בארץ ישראל;

ולכן הוסיף יצחק "לרשתך את ארץ מגוריך אשר נתן אלקים לאברהם", כי למרות שיעקב יוצא מארץ ישראל, ארץ ישראל נשארת שלו. ואדרבה, מכיון שבכוח אברהם לענין הזרע יתקיימו ביעקב ("יהיו אותן ברכות האמורות בשבילך"), מובן שגם ברכת הארץ שניתנה לאברהם, שייכת ליעקב ובניו דוקא.

